

NYOMDÁSZATI MESTERSZÓK

**ÖSSZEÁLLÍTOTTA
HERZOG SALAMON**

Különnyomat a Magyar Nyelvőr 1931. (60.) évfolyamából

Budapest, 1931.
Hungária Hírlapnyomda Részvénytársaság

Vagy hatvan évvel ezelőtt a Tudományos Akadémia fölszólította a magyar nyomdászok önképzőegyesületét, a mai nyomdászegyesület elődjét, hogy a tervezett Mesterségek Szótára részére gyűjtse össze a könyvnyomtató mesterségben használatos mesterszókát. Abban az időben csaknem valamennyi műszó idegen terminus technicus volt. A nevezett egyesület Pusztai Ferenc szakírót bízta meg ezzel a munkával. Pusztai vállalta a föladatot és – mint ő maga írja – a német, francia, angol és olasz nyomdászati mesterszók összehasonlításával igyekezett egy-egy idegen mesterszót olyképpen megmagyarosítani, hogy a könyvnyomtató egyik-másik műveletét, ha egy szóval nem lehet, több szóval fejezze ki.

Évek hosszú sorába telt, míg végre 1883-ban Pusztai maga kiadta művecskéjét. Pusztainak ez a kis szótára kitűnő szolgálatot tett a magyarság ügyének, mert az olyan német mesterszókát, amelyeknek akkor magyar nevük még nem volt, jó magyar szakkifejezésekkel helyettesítette.

Az 1890-es években a Tudományos Akadémia megbízásából Frecskay János megkezdte a Mesterségek szótárának szerkesztését. Frecskay gyakorlatilag tanulmányozta az egyes mesterségeket és magyarázó bevezetés kíséretében készítette el az illető mesterség magyar-német és német-magyar szakszótárát. Mindegyik mesterség szójegyzéke külön-külön füzetben jelent meg, azután az egész szótár egy kötetben. Így jelent meg az Akadémia kiadásában 1898-ban a nyomdászati mesterség szótárának füzete is. Frecskay nyelvtudományi alapon akarta megoldani magyarosító föladatát. Talán ennek tulajdonítható, hogy szavai közül csak az egyetlen *mesterszedő* ment át az életbe. Ellenben bármilyen tiszteletreméltó a szándék, mosolyra készítenek a könyvnyomtatót a *bolygó*, *töremora* (fis), az *éltető* (Brotschrift), a *látómester* (faktor), *réselő* (spácium), *kótis* (Klopfholz), *felényi* (félgeviert), *marasztó*, *gamó* (Greifer), *kacs* (Klammer) stb. kifejezések.

A szakember Pusztai is hasonlóképpen járt azokkal a „műszavaival”, amelyeket éppen csak a magyarosítás kedvéért erőszakolt. Például: *csappantó* (Greifer), *arányosító* (spácium), *barnaréz* (bronz), *dúc*¹ (klisé), *étetni* (ätzen), *nyomótalpas*¹ (tégelyes) sajtó stb. Csak azok a mesterszók mentek át az életbe, amelyek az idegennek szó szerinti fordításai, noha ezek jobbára magyartalanok.

A magyar nyomdászati mesterszókról szólva, meg kell említenünk a „Nyomdászati enciklopédia” című művet is. Pusztai Ferenc a Pallas nagy Lexikona szerkesztőjének megbízásából összegyűjtötte a könyvnyomtató mesterségre vonatkozó szótári anyagot. Ezt Pusztai a könyvnyomtatás művelői részére is hozzáférhetővé akarta tenni s 1902-ben „Nyomdászati enciklopédia” címen kiadta. A mű 600 oldalas. Függelékül két részben gazdag mesterszójegyzéket tett közzé. Az első rész magyar-német, a második német-magyar-francia-angol.

A legfigyelemreméltóbb munkát a nyomdászati mesterszók magyarosítása terén Novák László szakíró végezte. Pusztainak rendkívül buzgó munkatársa volt, és szakoktatói működése közben ahol csak alkalma nyílik rá, irtja az ezen a téren felburjánzó gyomot, az idegenszerűségeket, de főképpen a germanizmust. A szerkesztésében és kiadásában megindult Grafikai Művészetek Könyvtárának eddig megjelent 14 kötetében a nyomdászati és rokonszakmabeli mesterszók egész serege található. Ebben a nagyszabású műben az az elv érvényesül, hogy *inkább a latin, francia vagy görög mesterszóknál maradjunk meg*, mintsem helytelenül, idegenszerűen képzett, magyartalan magyar szakkifejezéseket honosítsunk meg a műhelyben és a szakirodalomban.

¹ A nyomdászati szakirodalom itt-ott használja, de az élő nyelvben kerülnek.

Novák László a szerkesztésében megjelent Magyar Könyvnyomdászok Évkönyve 1910. évfolyamában figyelemreméltó nyelvészeti tanulmányt írt „Mesterszókink eredete és főbb hibái” címen.

*

Az itt közölt szógyűjteménybe csak az igazi és használatban levő nyomdászati mesterszókat vettem föl. Nem tekintem ilyeneknek a könyvnyomtató és szedőgépek alkatrészeit, a nyomdaiparral kapcsolatos anyagneveket és az egyszerű nyomdai műveletek kifejezéseit. A nyomtatási eljárások szaporodása és mechanikai fejlődése következtében a régebbi mesterszójegyzékek megjelenése óta sok új mesterszó keletkezett. Ezek közül a leggyakrabban előfordulókat vettem csak föl, mert valamennyinek az összegyűjtése túl terjedne a rendelkezésemre álló kereten. Az újabb nyomtatási eljárások mindegyikének megvan a maga külön mesterszómennyisége. Úgyszintén a legjobban terjedő offszet- és mélynyomtatásnak is, amelyeknek csupán magyarázatára szorítkozhatom. Szójegyzékemet különben is az jellemzi, hogy az eddigiektől eltérően nem adok szótárszerű magyar-német és német-magyar mesterszógyűjteményt, hanem tekintet nélkül eredetükre, úgy, ahogy kezdőbetűjük szerint következnek, szedem ábécérendbe a mesterszókat és néhány szóval megmagyarázom jelentésüket.

Szerény tehetségemhez képest én is hozzá akarok járulni az idegen vagy hibás képzésű mesterszók magyarosításához, ezért néhány új mesterszót magam is ajánlok. Ezeket *-gal jelzem. A címszókat magyar kiejtés szerint kell olvasni, csak a német-szavak írásmódja maradt meg.

SZÓJEGYZÉK

Abbreviatur: rövidítés

Abbreviálni: rövidíteni

abfall: papírhulladék

abrissz: tekerccspapír szakadéka

abstand: *betűszéle, a betű képe körüli vak rész, a betű húsa

ácsklammer: szögletes zárójel

adjusztálni: *rendbeszedni; a megtördelt oldal hasábjait rendes méretükre kiegészíteni, a címek beosztását elvégezni; a részekben a tördelőasztalra kiemelt szedéseket a kéziratdarabok számozása szerint hasábokká összeállítani; szerkesztőségi műszó: a kéziratot címekkel ellátni és simítani.

akcidencia (a latin *accidere*-ből): mesterszedés, finom munka; véletlen esemény; régen a véletlenül kapott mellékmunkát nevezték így, mert a főmunka a könyv volt.

akcidensszedő: mesterszedő

akkolád (a francia *accolade*-ből): kapcsolójel több sor összefoglalására

akszán (accentus): ékezet

alaplapp: a nyomógépen, amelyre a nyomtatandó szedést teszik

alapnyomás: pl. értékpapíroknál

aláarakni: a klisé papíros aláragasztásával betűmagasságra hozni

aldine: félkövér betűfajta; Aldine Manutius nevééről, aki ezt a betűt metszette.

alinea: bekezdés

ambalázs: csomagolás, csomagolópapír

angussz: öntöttcsap

anschlag: védősor a szedett oldal végén

antikva: régies latin betű

apoztróf ('): hiányjel

ár: szedésjavító szerszám (fanyelű acéltű)

aranymetszet: mértani számítási művelet valamely felület arányos elosztására. A szakirodalomban kész táblázat mutatja, milyen legyen a szedéstükör aránya a papírhoz, hogy ennek szélei a szép törvényeinek megfeleljenek.

aszüré-(raszter)vonalak: biztosítónalok; a francia *assurer* (biztosítani) szóból. Párhuzamosan egymásra szedett vagy egybegyártott különböző betűtestű finom vonalak összegei és nevek ráírására. Törlés és vakarás ellen biztosítanak.

átemelni: valamely szedést egyik helyről a másikra átvinni

auflág: példányszám

autográfia: *könyvomat

autografálás: könyomdai sokszorosító eljárás

automatikus berakó: szívószerkezet, mely önműködően vezeti be az ívet a gépbe

autor (a latin *auctor*-ból): szerző; szerzői korrektúra

autotípiá: *hálósmaratás; kisebb-nagyobb, világosabb-sötétebb pontokon alapuló kép

bála: papirosgöngyöleg

beemelni: a nyomóformának nyomás céljából a gépbe való beemelése

behozni: a szó- vagy sorközök hézagainak megszükitése, hogy egy vagy több betű még beleférjen a sorba, illetve sor az oldalba

behúzni: a sort kezdősornak szedni

belég: *ellenőrzőlevonat a munkateljesítmény igazolására; elszámolási levonat

belégelni: ellenőrzőlevonatokkal mellékelni

beljebb: a rendes sorszélességnél beljebb kezdődő sorok; *kétoldalt beljebb*, ha a sorok hátul is beljebb szedetnek

belőni: az a művelet, amikor a frissen nyomtatott ívek közé simítatlan tiszta ívet tesznek, hogy az fogja föl a friss festéket és ne tapadjon az egyik nyomtatott ívről a másikra.

beosztás: a címsorok és a szöveg közötti helyes tereosztás

berakás: 1. új betűk berakása a szedőszekrényekbe; 2. a nyomandó ívnek a sajtóba való berakása

beráfolni (a német *raffen*-ből): a szedőszekrény egyes rekeszeibe betűt berakni; *kiráfolni:* a rekesz vagy szekrény betűit kirakni

beszúrás (szerk. műszó): szövegrész beiktatása valamely szedésbe

bevezető szalagok: a papírvet vezetik be a gép belsejébe

billentyű-deszka: szedőgépen

blickfang: *figyelmeztető; a hirdető nyomtatványon az a feltűnő színfolt, amely a figyelmet megragadja

blokálni: helyettesíteni; kéziszedésnél a hiányzó betűknek olyan ideiglenes helyettesítése, hogy hasonló vastagságú betűket talppal fölfelé tesznek a sorba

borgisz (a francia *bourgeois*-ből): kilencpontos betű²

borítás: a nyomóhenger borítása, hogy lágyan nyomja az ívet a betűkre

bundstég: kötőhézag, kötőtag, amely a két szembenálló könyvoldal kötési szélén van; kötőürkitőtővel a nyomó osztja be

ciceró: tizenkétpontos betű

cilinder: nyomóhenger

² A továbbiakban is tudnunk kell, hogy a pontmértékrendszer ú. n. tipométrián alapul. Egy méterre 0 Celsius foknál 2660 pontot vettek föl, ez a betűfémnek 16 Celsius foknál való kiterjedése következtében már több egy méternél: 1000,29 milliméter. Egy tipográfiai pont vastagsága tehát 0,3759 milliméter. Pl. a ciceró sor 12 pont, vagyis 4,5112 milliméter vastag.

cinkográfia: *maratóintézet; klisékészítő-üzem; horganylemezmaratás; olyan klisé, amelyet rajzról készítenek, vonalasmaratás (*Strichätzung*); tehát ellentétben a hálósmaratással (autotípia), amelyet fényképről készítenek

cirkuláris: körirat

corr. corr. impr. (a *correctis corrigendis imprimatur* rövidítése): a kijavítandók kijavítása után nyomható

csizma (argot): kellemetlen, bosszantó sajtóhiba

deblokálni: a helyettes betűk pótlása az odavaló betűkkel

dedikációs: ajánlásos oldal

defekt: betűhiány, hiányos betűk, kirakott fölös betűk

defektszekrény: a hiányok kiegészítésére szolgáló betűszekrény

dekli: papírlemez, kéregpapíros bekötési tábla és doboz készítésére

dekoráció: díszítés

deleatur: törlendő (a szedésből)

depó: betűraktár

depozitőr: betűraktáros

diamant: gyémánt; négy pontos betű

Didot (híres francia könyvnyomtató): keskeny, antikvaszerű betű elnevezése

din-formátum: szabványozott papíralak, mint pl. a postai levelezőlap

diviz: kötőjel

divizórium: sormutató; a tenákulum tolható villaszerű része, amellyel a kéziratot leszorítják

doppelmittel: kettős mediális; huszonnyolcpontos betű

doppeltercia: kettős tercia; harminckétpontos betű

doppeltex: kettős textus; negyven pontos betű

duktor: festékeldörzsölő henger

duodec: tizenkettedrétű ívalak

duplafinom lénia: párhuzamosan folyó két vékony vonal egy rézlemezbe vésve

duplex-autotípia: kettős hálósmaratás

duplex-nyomás: kettősnyomás

durchschusz³: sortágító

durchschuszolni: tágítani, a sorokat ritkítani

egalizálni: kellősíteni a kliséket, hogy betűmagasságú legyen; arányosítani a betűket, szavak közeit

egiptói (francia: *egyptienne*): betűfaj

³ A rendes sortágító lemez vastagsága 2 tipográfiai pont, de van 1, 3 és 4 pontos is.

egyengetni: a nyomandó forma egyenetlenségeinek a nyomóhenger borításán aláakással vagy kivágással való kiegyenlítése; újabban mechanikai, sőt vegyi úton is

eingussz: *beöntési nyílás (betüöntés)

ellenőrző-lemez (Besehblech): betüöntő szerszám

ellőni: a szedésoldaloknak a gépben való hibás elrendezése, minek következtében ezek nem sorrendszerűen követik egymást

élőoldalszám: a szerző nevét és a mű címét feltüntető oldalfej

előzék: könyv címlapját megelőző – sokszor mintás – lap

eltördelés: a szedés egyes részeinek összecserélődése: „elemelés”-nek is mondják

elzevir (híres németalföldi könyvnyomtatócsalád): betűfaj

entrefilet: hasábköltő apróság, rendszerint politikai hírek napilapokban

errata (a latin *errare*-ből: tévedni): hibahelyreigazítás jegyzéke

Étienne (híres francia nyomdászcsalád): betűfaj

etikett (francia: *étiquette*): címke

exempláris: példány; **belég-exempláris** (hirdetők kéri): támpéldány

exlibris: könyvjel; a könyv tulajdonosának jegye

expeditor: *nyomtatványkiadó, a nyomtatványok, lapok elküldője

fabetű: fából faragott nagy falragaszbetű

fach: betűrekesz

fakszimile: hű másolat

faktor: nyomdai művezető

falcbejn: simító vagy ívhajtogatócsont

falcolni: hajtogatni; Freckay: rételni, mert az íveket rétekre (oldalnagyságra) hajtogatják

fastég: fából való ürkitöltő

fattyúsor (argot): kimenetsorral kezdődő hasáb vagy oldal. Tördelési hiba, amelyet azelőtt nagyon üldöztek, amint súlyos elnevezése is mutatja.

fazetta: a tömöntvénylemez rézsútos széle

fazettálni: a tömöntvénylemezt csuklókkal az alátéthez erősíteni, hogy nyomás közben ne mozogjon

fazettastég: csukló

fej: az ujság, a táblázat keresztvonallal elválasztott feje

fejlénia: fejevonal; az ujság vagy könyv oldalszáma alatt végigvonuló vonal

felállítani: a nyomandó papíríveket a nyomógép berakóasztalára föltenni

félgefírt: félnégyzet

félkövér vonal, betű: vastagabb vonalú betű és vonal

fertigmacher (betüöntői): befejező

festékvályú: a nyomógép festéktartálya

fette, halbfette: kövér, félkövér betű

filc: nemez, a nyomóhenger borításához

fis: keverékbetű

fishiba: betűhiba

flekk: kéziratrészt; a kézirat számozott darabjai; pl. a 8-as „flekk” helyett ajánlatos a 8-as kézirat elnevezés

folio: kétrét; az ív egyszeri behajtása

foliohajó: nagy oldalhajó (l. hajó)

fonétikus: *hangzásszerinti (írasmód)

forma: a nyomandó szedés

formadeszka: a szedés megőrzésére vagy a géphez való szállítására

formátum: alakzat; a szedés szélessége, az oldal alakja, nagysága

formátumcsinálás: alakbeosztás

fototípa: vonalas (rajzos) maratás

föladni: a szedést befestékezni

fölrámolni: eltakarítani a szedést

fraktúr: töredezett vonalú (gótikus) betű

fundamentum: nyomógép alapváza, nyomóalap

galvano: fémlecsapódásos klisé

galvanoplasztikus: vegyi eljárással vörösrézrel vonja be a klisé vagy egyéb nyomóformát, hogy így tartósabbá, ellentállóbbá tegye

garmond (Németországban: Korpus): tizpontos betű; Garamond Claude francia betűvész nevét örökíti meg

garnitúra: betűkészlet

Gänsefüsse (argot): idézőjel; lúdláb, macskaköröm

gerinccím: könyv gerincére nyomtatott címe a könyvnek

gefirt: négyzet; a betűegység négyzete; *halbgefirt:* félnégyzet

gefirtpont: négyzetnagyságra öntött pontok a sor kipontozására; *halbgefirtpont:* félnégyzet-pont

gépmester: a nyomtatógépek kezelője, a nyomtatás előkészítője

géprevízió: közvetlenül a nyomtatás előtt készült levonat felülvizsgálása és javítása

gépzedő: szedőgépen billentyűzi a nyomtatandó szöveget

grádus: betűfok, a betű pontszerinti mérete

greifer: ívfogó

griff: fogás; jó griffje van a szedéshez; griffnek mondják a 20–25 sornyi osztanivaló szedést is, amely belefér az osztó balkezébe

groteszk: kövér betűfaj

gijos (francia: *guilloche*): díszítő vonalak, hullámos rajzminták pénzjegyeken és értékpapírokon

gyémánt: négyponos betű

hajó (nyomdai szerszám): háromoldalt keretes vas- vagy horganylemez, amelyre a szedést teszik rá. Van hasáb- és oldalhajó.

hajszálpáncium: félpontos szóközkitöltő lemezke

hasáb: bizonyos hosszúságú szedés vagy annak levonata; laphasáb

hasáblénia: a laphasábokat egymástól elválasztó vonal

házikorrektúra: a nyomdában alkalmazott javítók javítása

héber, hébervalce: festéknyaló (közvetítő) henger

hohlsteg: üreges vagy rácsos ürkitöltő

holländer: hollandi kád; a papírgyártásnál az anyag foszlatására, áztatására való kád

illeszték: a nyomandó ív pontos berakását biztosító alsó és oldalilleszték

illumináció: a kezdőbetűk és oldalszélek kifestése; régi írott és nyomtatott könyvekben

impresszum: nyomdaaláírás; a nyomtatványt készítő nyomda kötelező címe a nyomtatványon

imprimatúra (a latin *imprimare*-ből): a kinyomtatás megengedése

in kontinuó: folytatólagosan szedendő

in extenzo: egész szélességben (szedendő)

iniciálé: kezdőbetű (díszes)

interpunkció: írásjelek

inzerció: újkeletű 6½ pontos betű hirdetések szedésére

írás: a betű helytelen, németes elnevezése

irisznyomás: szivárványszerűen egymásbakapcsolódó színnyomtatás

isochrom: egyenletes színezésű nyomtatvány

italien (francia: *italienne*): betűfaj

jó szedés: a még használható álló, vagy új kiadás részére elteendő szedés

jusztiroz: *megmunkál; kellősít, egyenget (betűöntésnél)

jusztórium: betűellenőrző; segédeszköz, amely megmutatja, hogy a megrendelt betű megfelel-e a mintának

kalander: hengeres simítógép papírgyártásnál

kalkuláció: *munkaszámadás

kapitälchen: homlokbetű; régies betűfaj, csupa kezdőbetű, de a rendes kisbetű-nagyságra öntve, ezzel áll vonalban

kartográfia: térképrajzolás, térképnyomtatás

karton: *kártyapapír; fényezett papírlemez

kártyaspán: papírcsík szedésbeli különbözetek kiegyenlítésére

kefelevonat: a szedésnek kéziprésen való levonásával kapjuk. Kefével ma már csak nagyalakú szedéseket, ujságoldalakat és falragaszokat „húznak” le

kegel: betűtörzs; a betű foka

keil: ék; sorszedőgépeken a szóközökbe önműködően beékelődő kitöltő

kémigráfia: *képmarató műhely

kémigráfus: képmarató

kenyérírás (németes, szószerinti fordítása a *Brottschrift*nek): könyvbetű

kevert szedés: ha a rendes szövegbetű közé dült, kövér és egyéb másfajta betűt és számokat szednek

kézi öntőműszer: betűöntőszerszám

kéziszedés: kézzel szedőszekrényből és nem gépen szedett szedés

kéziszedő

kiemelni: a sorjázóban szedett soroknak a hajóra, a szedőgép hajóján összegyűlt soroknak az asztalra való kiemelése; a szöveg egy részének feltűnőbb betűkkel szedése, „kiemelése”

kihajtani, kiverni: egy nem egészen megtelt sort, oldalt vagy hasábot kitöltő-darabokkal ki-egészíteni

kihúzni (szerk. műszó): törölni a kéziratból vagy szedésből

kikötni: kéziszédést zsinórral erősen körülkötni, hogy az össze ne düljön

kilóni: az ív oldalainak a gépbe emelés előtt olyan elhelyezése, hogy a kinyomtatott ív összehajtogatásakor az oldalak sorrendben következzenek egymásután

kimenesztetni: a nem teli sort a szóközökben úgy kitölteni, hogy megteljen

kimenetsor: a bekezdés utolsó sora

kimérni: a szédést zsinórral (spárgával) kimérni

kínai trónbeszéd (argot): tréfás elnevezése a nagyon hibás szedésnek

kirakó: a nyomógép kirakópálcikái (Greifer)

kivetés (szerk. műszó): a lapoknál a hangsúlyozás céljából a rendes szédéstől eltérően félkövér betűből elől-hátul beljebb szedett sorok

kivetett cím: az egyfolytában szedett alcímek után álló önálló címsor

kivezető szalag: a gyorssajtóból a nyomás után kivezeti az ívet

kizárás (szószerinti fordítása a német *Ausschliessung*-nak): *szóközkitöltő

klammer: zárójel

klaviatúra: billentyűzet a szedőgépen

klisé (a francia *cliché*): dúc; marató; de a klisé szó már annyira meghonosodott, hogy aligha szoríthatjuk ki a használatból

klopfholc: leverőfa; egyengetőfa a nyomtatás vagy tömöntés előtt a feljebb álló betűk vagy sorok leverésére

kolonel: hétpontos betű

kolumna: oldal

komma: vessző

kompakt: tömör, kövér betűfaj

komplett-szedőgép: teljesen kész betűt öntő gép

kompressz: sűrű, összeszorított, nem tágított szedés

konkordánc (*la concordance*): egység, egységmérték; 4 ciceró egy, 8 ciceró kettő, 12 ciceró három konkordánc és így tovább

kontraszt: színfoltellentét

kópia: másolat, átnyomat

kopírnymás: másolónyomás (másolófestékkel)

korpusz: Németországban a garmond (tízpontos betű) neve

korrektor: javító

korrektúra: javítás, *rossz korrektúra:* nagyon hibás szedés

korrektúra-levonat: *javított levonat

korrigálni: ólomban javítani

korrigálászék: ma már letűnőfélben levő háromlábú magas forgószék, amelynek lapján a szedő állva ólomban javít

kövér, félkövér: betű, vonal

középstég: középkitöltő; az oldalakat a szorítókeretben egymástól hosszában elválasztó ürkitöltő

krácsolni: egymásbatorlódni; a kézzel szedett szedés sorainak egymásbatorlódása

Krätze, krecni: *ólomhamu; az olvasztott fém fölszínén az olvasztótégelyben összegyülemlő elégett betűfém; salak

kreuzstég: *harántkitöltő; az oldalakat a gépkeretben keresztben elválasztó ürkitöltő

kurrens: kisbetű

kurzív: dűltbetű

kusztosz: őrsző; régen az oldal aljának jobbsarkába beleszedték a következő oldal első szavát, hogy az olvasásban az átlapozás ideje alatt se támadjon szünet

kutyanyelv (szerk. szakkifejezés): kéziratlap

kvadrát: *négyzetkitöltő

kvalitásmunka: jó munka, finom nyomtatvány

kvart: négyrét-alak

kvarthajó: nagy oldalhajó

kverformátum: harántszedésű alak

láb: a táblázat alja, fej nélküli része

lakodalom (argot): fölösleges módon szedett szó- vagy sorisméltés. Ellentéte a „temetés” (l. o.)

lazúrfesték: áttetsző festék

ledírozott: megsérült (betű)

lehúzódni: a nedvesen egymásra rakott friss nyomatok festéke átnyomódik a másik ívre

leolvasni: a kinyomtatott vagy nyomandó ívek megszámlálása

ligatúra: kettősbetű, pl. ff, fi, fl stb.

linea: vonal (lénia)

logotípi: egybeöntött szótagok

magazin: raktár; betútár (szedőgépen)

makulatúra: selejtnyomtatvány

mákostészta (argot): tréfás elnevezése az olyan javított hasábnak, amely feketéllik a sok javítástól

margo-ív: beillesztőív a nyomóhengerborításon

marginális: széljegyzetek; oldal széle

márka: illeszték gyorsajtó nyomóhengerén az ív pontos berakására

materiális: anyag; nyomdai anyagok

matrica: anyaminta; mélyített mása valamely betűnek vagy szedésnek; szedőgépek rézbetűi; öntőműhelyek anyamintabetűi, amelyekről a betűket öntik.

matricaprégelőgép: anyamintaprés, amely a papírlemezbe belesajtolja a szedés betűit; ezek a papírlemek megőrizhetők újból való öntés céljára

medieval: régies betűfaj

megolvasni (a levonatot): javítani (korrigálni)

mélynyomtatás: a könyvnyomtatás kidomborodó betűivel vagy ábráival ellentétben a karcokhoz hasonló mélyített betűkről vagy képekről nyomnak, amelyeket fotomechanikai és vegyi eljárással rézhengerbe maratnak. E rézhenger-mélyedésekből szívja ki rányomtatással a különleges itatósszerű papiros a különleges festéket.

minimum: a bérszabály szerinti legkisebb fizetés; minimumnak nevezik azt a legkisebb mennyiséget is, amelyet a betűöntő betűkből, keretkből stb. szállít.

minimumszekrény: a kis szedőszekrények, leginkább címbetűk és egyéb feltüntető betűk (dültbetű, félkövér stb.) részére használják.

minusz (-): kevesebb-jel, kivonójel

minuszkulus: kisbetű

mittel (mediális): tizennégy pontos betű

monochrom: egyszínnyomatú

Monotype: (ejtsd: monotájp) egyes betűket szedő (papírszalaglyukasztó) gép; *Monotype öntőgép:* a lyukasztott papírszalagról egymás mellé önti a betűket

montór: gépszerelő

musz (szerk. műszó): kell; ki nem hagyható szöveg

mutáció: változtatás

mutálni: változtatni; meglévő szedés egyes szövegrészeinek vagy számoknak megváltoztatása

negatív: tükörképszerű

negatív betűk: fehér betűk sötét alapon

negyedpetit durchschuss: kétpontos sortágító

nonparel (a francia *nonpareille*-ből): hatpontos betű

norma: ívsor; az ív első oldalán alul baloldalt elhelyezett, a munka címét jelző sor

notabene: jegyzet

notic: fizetett hír a lapokban

nyolcadpetit durchschuss: egyponos sortágító; *nyolcadpetit lénia:* egyponos vonal

nyomó: a tégelyes sajtó kezelője

officina: könyvnyomtatóműhely régi, latin neve

offzet: közvetett vagy guminyomás; e sokszorosítási eljárásnál a fémlemezen (horgany vagy alumínium) lévő nyomóforma nem közvetlenül érintkezik a papirossal, hanem gumihenger szedi le róla a festékezett szöveget vagy képet és közvetíti a papirosra.

oktáv-alak: nyolcadrét

oktodec: tizennyolcadrét

olajív: a nyomóhenger borítására feszítik, hogy a papiros külső felületére nyomtatott szöveg a belsőre át ne nyomódjék a belső nyomáskor.

oldalmérték: tördeléskor az oldal magasságát mutatja

olvasztótégely: öntödei és soröntő szedőgépen

osztani: a kinyomtatott kéziszedés betűit visszarakni a betűszekrénybe

osztódeszka: az osztani való szedést tartják rajta

oxid: ólomrozsdá, ólomgomba

oxidáció: fölbomlás, rozsdásodás

öntőcédula: öntőjegyzék; mutatja, hogy egy métermázsa betűhöz melyik betűből mennyit kell önteni. Ezek a mennyiségek az egyes nyelveknél aszerint változnak, hogy milyen betűk fordulnak elő benne többször vagy kevesebbszer.

öntőflaska: öntőhüvely; öntőpalack; van lapos (flach) a sík és van gömbölyű a rotációs gép részére öntendő hajlított lemez számára.

öntőkanál: kéziöntésnél ezzel öntik a fémeket az öntőhüvelybe, illetve az öntőműszerbe

öntőműszer (instrumentum) főrészei: fala (Wand), feneke (Bodenstück), támasza (Sattel), törzse (Kern)

öntőpumpa: nyomószivattyú

összedobni: valamely szedést vagy szekrény betűit véletlenül szétszórni

összeemelni: több szedő szedésének sorrendben egybeemelése

összehúzni: a sor vagy oldal hézagait szűkíteni, hogy még férjen bele sor, illetve betű

özni: karika, fűzőlyuk címkéken

öznizógép: címkékbe beleveri a fűzőlyukat szegélyező fém- v. celluloidkarikát

pagina: oldal

paketírozni: a hasábokat számolásban (akkord) szedni

paketszedő: számolószedő

pantográf: „golyaorr”; műszer, amellyel a rajzok körvonalait nagyított vagy kicsinyített alakban másolják; betűöntők szerszáma is

parentézis: zárjel

partie: rész; a részekben készülő mű egyik része

patrica: vésett acélbetű; betűkölyű, amellyel az anyamintát, matricát (l. o.) rézbe sajtolják

perforálni: lyukasztani

perforáló-léniák: lyukasztóvonalak

perl: gyöngybetű, ötpontos

petit: nyolcpontos betű

pinzetta: betűcsipő

plusz (+): összeadójel, többjel

pontávolság (*Bunzenweite*): a betű egyes vonalai között levő hézag

pontrendszer: Didot és Berthold betűöntők egységesített betűmértéke (l. a 2. számú jegyzetet)

porózus: üreges, lyukacsos betű vagy papír

portopázs (a francia *portepage*-ből): alátét-papír, ezen teszik helykímélés céljából egymásra a szedést

pozitív: rendes, nem tükörszerű betűkép

primoldal: első oldal; az ív első oldala, amelyre az ívszám kerül

primtáblázat: elsődleti tábla, amelyről a különféle alakú ívek első oldala megtudható. Pl. egy tizenhatodrétű mű 21. ívének első oldala 641, egy nyolcadrétűé 321 és így tovább.

prototípus: betűtestmérő

punktírozónő: pontozóberakónő

punktúra: berakó-tűjelzés

rakel: (ném. *Rackel*): festékkekaparó kés; mélynyomógép formahengeréről leszedi a fölösleges festéket.

ráma: keret; a gyorsajtó szorítókerete, ujságoldalak szorítókerete stb.

raszter: hálózat (az autotípia készítésénél)

rasztervonalak: biztosítóvonalak

regális: betűszekrény-állvány

regiszter: soregyen, találkozó; színes nyomtatásnál a színek pontos találkozási pontja, könyveknél a kétoldalt nyomtatott sorok pontos egymás mögött állása; tárgy- vagy névmutató

regletta: 4 pontnál vastagabb tágító

reklámnyomtatvány: *hirdetisművészeti nyomtatvány

retusálni: átfesteni, kijavítani (főképpen fényképezésnél)

revízió: *nyomtatványfelülvizsgálat (közvetlenül a nyomtatás előtt)

revizor: nyomtatványfelülvizsgáló

revideálni: újból megnézni, ellenőrizni

riccelni: karcolni

riccelőgép: vésőzőgép; dobozgyártásnál a papírlemezeket hajtogatásuk helyén vésővel mélyíti, karcolja

rotációsgép: körforgógép

rubrika: rovat

rundsztereotípiá: gömbölyülemezöntés; a rotációsgépre való félkör alakú tömöntvénylemezek öntése

sláger: főcímsor; fősor, amelyet feltűnő nagy betűvel szednek

Schliess: harmad; a négyzet harmadrésze

Schliessplatte (platni): szorítólap; vasfelületű asztal, amelyen a nyomandó formát a szorítókeretbe zárják

Schluss (szerk. műszó): lapzárta; az utolsó kézirat

Schmutztitel: *címvédő, címlapelőtti oldal

Schnellläufer: gyorsjáratú gyorssajtó

Schöndruck: külső nyomás

Schreibschrift: kéziratos betű

Schuster (argot): egy-két szónak szedésközbeni kihagyását nevezik így

Schweizerdegen: szedő-nyomó

simaszedés: könyvszedés, melyben sem táblázatok, sem hirdetések stb. nincsenek

simítani (szerk. műszó): javítani a szövegen

smiccel: maszatolódik, kettőz

sorjázó: a betűket szedik benne sorokká

Spachtel, spachtelni: festéklapát

spacionálni: a szavak betűit ritkítani, a betűk közé egy- vagy kétpontos lemezkét tenni

spácium: *lemezke; zárka; a sor kitöltésére a szóközökbe teendő egy- vagy többpontos fémlimezkék

spek (argot): szalonna; előny; olyan munka, amelyet kevés fáradtsággal, előnnyel lehet elvégezni, pl. mutáció vagy állószedés stb.

spekhajó: amelyen a még használható sorokat, „spicceket” elteszik

spicc: záróvonal; egyszerű záróvonal vagy dísz

spicckolumna: záróoldal; olyan nem megtelt oldal, amelyen a fejezet végződik

spísz: maszat; nyomtatás közben a szavak és sorok között a kitöltőanyag felhúzódásából keletkező festékes foltok

spíszelés: maszatólódás; a gépszedésben a betűk között néha jelentkező hajszálvonalak

spriccer: ólomfröccs; a szedőgépeken előforduló ólomfröccsenések

Stetinschrift: egyenletes vonalú keskeny betű

stég: ürtöltő

stósz: papíroszlop; rakás; egymásfölé rakott papírívek

stószolni: a kinyomtatott íveket egymásra rakni

számolószedő: sorok szerint fizetett szedő

szatinált (a francia *satiner*: fényesíteni szóból): simított papiros

szedec: tizenhatodré

szedéstükör: a szedésnek a nyomtatott papíron való látható képe

szedődeszka: a szedéseket, oldalakat rakják rá

szedőlénia: szedőléc; kétoldalt fölül kiálló csücskű réz- vagy ólomvonal, amelyen a sorjázóba szedett betűket egymasmellé csúsztatják

szignálni: számozni; a kéziratot a lapoknál megszámozzák és darabokra vágják föl, mert többen szedik; a számozás a szedés összeállításához, adjusztálásához szükséges

szignatúra: betűrovás; betűjel; ívszám

szignet: védjegy; cégek, könyvkiadók védjegye

szorítókarika: fogaskarika, amellyel megfelelően fogazatos vasrudak közé szorítják a szorítókeretben levő nyomtatandó szedést

szórva: a hírlapírók így is jelzik a tágítandó szedést

sztereotípiá: tömöntőműhely

sztereotípór: tömöntő

tabella: táblázat

tampon: festékezőlabda; rég elavult szerszám, csak jelképes díszítőelemnek maradt meg

tangírozás: mintázó, szemcsés ábrázolás

tasztatúra: szedőgép billentyűzete

temetés (argot): nyomdásznyelven így nevezik, ha a szedő véletlenül több szót, egész sorokat hagy ki. Ellenléte: a „lakodalom”.

tenákulum: kéziratartó; elavult szerszám

tercia: tizenhatpontos betű

textus: húszpontos betű

típométer: betűmérték

tompán kezdeni a sort, tehát nem bekezdve

tömöntés: szedésnek papírlemezekbe sajtolása és kiöntése ólomlemezekbe

tömöntvény-lemez: lapos lemez gyorssajtón, félkör alakú lemez körforgógépen való nyomtatásra; van betűmagasságú tömör öntvény (Vollguss) is.

tördelés: a hasábokba szedett szedésnek oldalakká való alakítása; *tördelő:* aki ezt a munkát végzi

transzmisszió: közlőmű

transzparens: áttetsző (festék, papiros)

transzporter: *továbbító; a rotációsgéptől a kiadóig viszi a kinyomtatott lapokat

tükör: a megjelenendő cikkek sorrendjegyzéke; a hirdetések közlésének, helyének előírása

Typograph: soröntő szedőgép

ucca: a szedőterem állványai között levő térségeket nevezik uccáknak

Uhertype: fényképező szedőgép, amely sorok vagy betűk öntése helyett filmszalagra fényképezi a billentyűzött betűket sorokká és hasábokká. Ez a filmszalag szolgál alapul a szöveg sokszorosítására.

Umschlag: füzet- vagy lapboríték, újság fedőlapja

umschlagen, umslágotni: buktatni, az ívet hosszában megforgatni

umstülpen, umstülpölni: elforgatni; az ívet szélességben elforgatni

Unterschlag: *oldalalátét; az oldal utolsó sora után lehetőleg egy darabban, cicerós ürtöltőt tesznek, hogy utolsó sora el ne dőljön

utánanéző: szemleív; a géprevízió (l. o.) helyes elvégzését ellenőrző ív

utánöntés: napilapoknál gyakori eset, hogy a lap elkészülte után érkezett fontos hírek elhelyezése kedvéért egy-egy kész tömöntvénylemezt egy újból öntött lemezzel váltanak föl, amelyben már az újabb hírek benne vannak.

vákát: vakoldal; a címoldal vagy fejezetcím oldala után szokásos üres oldal

variábilis: váltakozó (alakú rotációs gép)

vaskolléga (argot): a szedőgép nyomdásznyelven

verk: mű, könyv

verkszedés: könyvszedés

vertatur!: fordítandó! (a kézirat, vagy fordított betű vagy sor)

vertaturjel: a fordított betű vagy sor visszafordítását jelzi a levonaton

verzális: nagybetű, kezdőbetű

vignetta: díszítődarab

Vollguss: betűmagasságra öntött tömör (nem lemez) öntvény; sokszor közzéteendő hirdetéseknel szokásos, hogy a betűt kímélik.

vonahajlító készülék: mesterszedő szerszáma

vonalozógép: üzleti könyvek, füzetek és irkák vonalozását végzi

Vorschlag: előtét; kezdőoldal ürtöltője, hogy a mű első oldala vagy fejezetoldalai lejjebb kezdődjenek a többinél

Vorteil: előny; *vorteilhajó:* spekhajó

Widerdruck: belsőnyomás

Winkel, Winkelhaken: sorjázó

Zeug: ólomhulladék; sérült betűk, tágitók, ürtöltők

zu (szerkesztőségi műszó): *toldalék; a már leadott közleményhez szedendő

zuolni: hozzászedni

zurichtolni: egyengetni (l. o.)

Zuschuss: pótlévek; a selejtnyomás, az elrontott ívek pótlására.
